

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 464 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rne.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi	31
Abduvakil Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abduvohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забихуллович	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rne va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	

Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich, PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich, kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich, katta o'qituvchi	
Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi, asisstant	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzal Alisherovna, PhD in economics, docent	
Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari.....	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinovna, PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna, Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari.....	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri.....	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li, tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon, PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlanitirish imkoniyatlari.....	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida.....	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna, i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari.....	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li, dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalari faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich, dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich, magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni.....	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li, mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях.....	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна, PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи, ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish.....	217
Z. G. Allaberganov, kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish.....	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich, i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari.....	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna, kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna, kafedra dotsenti	

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashirish ko'rsatkichlari	242
Berdiyev Akram O'ktamovich , mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich , kafedra dotsenti	
O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya outsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinnoz , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktoranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	
Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муютдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузматович , Бахриев Иброхим Исометдинович, кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович, кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Рузмат Отажанович, кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли, ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	

Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarlari	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития.....	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari.....	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari.....	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	
Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich , PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich , PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari.....	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna , kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство.....	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи , базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari.....	416
Eshquvatov Aziz Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik.....	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari.....	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для содействия устойчивому экономическому росту в Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна , аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmamatov Farhodjon Kubayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov , mustaqil tadqiqotchi	
Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini kompleks baholash uslubiyoti.....	454
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish.....	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	

MOLIYAVIY RISKLARNI BAHOLASH USULLARI, BOSHQARUVDAGI YONDASHUVLARI

Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna

Oriental Universiteti "Iqtisodiyot va turizm" kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada moliyaviy risklarni baholash va boshqarishning asosiy yondashuvlari o'rganib chiqilgan. Moliyaviy risklarni baholash usullarining tavsifi keltiriladi. Moliyaviy risklarni boshqarish tamoyillari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot, moliyaviy risk, moliyaviy risklarni boshqarish, moliyaviy risklarni baholash usullari, risk obekti, risk subyekti, kapital, iqtisodiy inqiroz, aktiv, passiv, diversifikatsiyalash, investitsion strategiya.

Abstract: This article examines the basic approaches to financial risk assessment and management. A description of the methods for assessing financial risks is presented. The principles of financial risk management are examined.

Key words: economy, financial risk, financial risk management, financial risk assessment methods, risk subject, capital, economic crisis, asset, passive, diversification, investment strategy.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные подходы к оценке и управлению финансовыми рисками. Представлено описание методов оценки финансовых рисков. Рассматриваются принципы управления финансовыми рисками.

Ключевые слова: экономика, финансовый риск, управление финансовыми рисками, методы оценки финансовых рисков, субъект риска, капитал, экономический кризис, актив, пассивный, диверсификация, инвестиционная стратегия.

KIRISH

Dunyo mamlakatlarida makroiqtisodiy muvozanatni saqlash, iqtisodiyot tarmoqlari uchun raqobatbardosh muhitni shakllantirish jarayoniga tabiiy, texnogen va boshqa omillar ta'sirida vujudga keladigan risklar, asosan, moliyaviy risklarning ta'siri ortib borayotganligi kuzatilmoqda. Xususan, dunyo sug'urta bozorida "2020-yilda jami sug'urta mukofotlari hajmi 6292,6 mlrd. dollarni, shu jumladan, hayot sug'urtasidan boshqa sug'urta tarmog'i bo'yicha 3376,3 mlrd. dollarni"¹ tashkil etgan bo'lsa, "2021-yilda barchani tashvishga solgan COVID-19 pandemiyasidan sug'urta sanoatining ko'rgan zarari 20 mlrd. dollardan oshganligi oqibatida jami qoplama to'lovlari hajmi 104 mlrd. dollar darajasida bo'lishi prognoz qilinayotganligi"² risk omillarni baholash va ularni boshqarish uslublarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirdi.

Iqtisodiyot rivojlanishida umumiy tendensiyalar kuzatilib, bozorlarning globallashuvi, raqobatning kuchayishi, hayotning barcha jabhalarida texnologik tizimlarning murakkablashuvi, mamlakatlarning turmush darajasi-

1 <https://www.unian.net/insurance/strahovshchiki-predstavili-otchet-o-globalnyh-riskah-2021-goda>

2 <https://yandex.ru/search/?text=Финансовые+Риски%3A+Методы+Оценки+И+Подходы+К+Управлению&clid=2411726&lr=10335>
ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

dagi tafvutning oshishiga bog'liq ijtimoiy keskinlik o'sishi bilan izohlanadigan noaniqliklarning o'sishi bularning tavsifi sanaladi. Bunda ikkita "ziddiyatli" omil yuzaga keladi: bir tomondan bu sabablar noaniqlik darajasini oshirsa, ikkinchi tomondan risklarni boshqarishning yangi imkoniyatlari paydo bo'lishiga ko'maklashadi. Shunga bog'liq ravishda tizimli yondashuv tamoyillarini yanada to'liqroq qo'llash asosida risklarni tahlil qilish va baholashga metodologik yondashuvlarni takomillashtirish muammosi hozirgi vaqtda eng dolzarb hisoblanadi. Iqtisodiyotning tegishli sohasining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi boshqariladigan tizimni qurish uni hal qilish natijasidir.

Shuni ta'kidlash joizki, moliyaviy risklar – bu moliyaviy faoliyatni amalga oshirishda shart-sharoitlar noaniqligi holatida daromad va kapitalni yo'qotish ko'rinishidagi salbiy moliyaviy oqibatlarining yuzaga kelish ehtimoli ^[1]. Bizning fikrimizcha, ular boshqaruvda hisobga olishni talab qiladigan quyidagi tavsiyalarga ega:

- moliyaviy risk darajasi doimiy monitoring va tuzatishlarni talab qiladigan o'zgaruvchan miqdor bo'lganligi sababli monitoring zarurati;
- iqtisodiy faoliyat bilan nozik o'zaro aloqa, chunki amaliyotda risk darajasi iqtisodiy zarar miqdori – tushum yoki foydaning bir qismini yo'qotish, asosiy kapital, shuningdek, bankrotlik istiqboli bilan belgilanadi;
- formallashtirish imkoniyatlarining mavjudligi, chunki moliyaviy risk statistik modellar yordamida tavsiflanishi mumkin bo'lgan potensial zararining ehtimoli va hajmi bilan tavsiflanadi;
- formal va noformal yondashuvlarning birikmasi, chunki miqdoriy baholash ishonchli ma'lumotlar va samarali, ishonchli metodikalar (masalan, bozor yoki kredit risklari) mavjudligi bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

O'z navbatida, belgilangan maqsadga erishish – moliyaviy riskning yakuniy natijaga ta'sirini minimallashtirish imkonini beruvchi samarali moliyaviy risklarni boshqarish faqat risk yetarlicha to'liq va aniq baholangan holatda mumkin bo'ladi. Tanlangan mavzu bo'yicha mahalliy va xorijiy adabiyotlarni tahlil qilish, moliyaviy risklarni baholashning metodik masalalari R. Anderson, S. Veber, V. V. Vitlinskiy, V. M. Granaturov, J. Danielson, I. V. Zaytsev, A. B. Kaminskiy, F. Nayt, T. Fisher kabi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan degan xulosaga kelish imkonini berdi. Ular o'z tadqiqotlarida ushbu jarayonni nazorat qilishni o'rganishning asosiy mezonlarini aniqlab berdilar.

Moliyaviy risklar to'g'risida olingan bilimlarni umumlashtirgan holda xulosa qilishimiz mumkin, ularni baholash risk darajasini uning maqbullik darajasi bilan taqqoslashdan iborat. Qabul qilinadigan risklar guruhiga kiritish mezonlari sifatida har bir risk portfeli uchun individual bo'lgan parametrlar tizimi xizmat qiladi. Risklarni baholash metodikasiga qo'yiladigan asosiy talablar sifatida iqtisodiy maqsadga muvofiqlik, miqdoriy va sifat xususiyatlarini taqqoslash, xulosalarning ishonchligi va obyektivligi, nisbiy aniqlik namoyon bo'ladi. O. V. Oleynikova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, hozirgi vaqtda ehtimoliy yo'qotishlarni aniqlash bo'yicha qaror qabul qilishning asosiy jihatlari risklarni boshqarishning quyidagi yondashuvlari bilan bog'liq: faol, adaptiv va konservativ (passiv) ^[2]. Hozir ularning har birini birma-bir ko'rib chiqamiz.

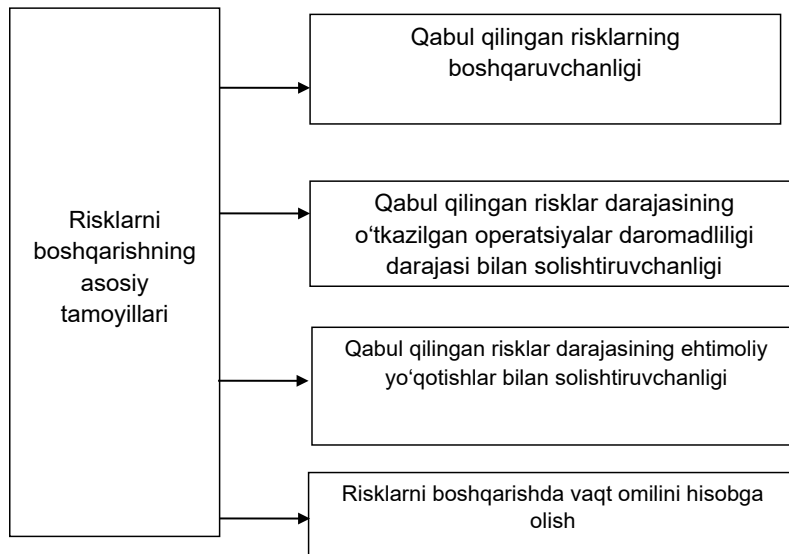
TADQIQOT METODOLOGIYASI

Moliyaviy risklarni baholash usullari va boshqaruv yondashuvlari bo'yicha ma'lumotlarni o'rganish va to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish, sintezlash, mantiqiy fikrlash kabi usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Aktiv boshqaruv risklarni minimallashtirish uchun mavjud ma'lumotlar va usullardan maksimal darajada foydalanishga asoslanadi. Bu metod boshqaruv ta'sirlari moliyaviy operatsiya natijasiga ta'sir qiluvchi risk omillari va hodisalarining oldini olishi kerakligini anglatadi. O'z navbatida, asosiy xarajatlar risklarni prognozlash va baholash, shuningdek, doimiy nazorat va monitoringni tashkil etish bilan bog'liq bo'ladi. Moslashuvchan yondashuv "ikki yo'nalishidagini birini tanlash", boshqacha aytganda, allaqachon yuzaga kelgan vaziyatga "moslashtirish" tamoyiliga amal qiladi. Bunda boshqaruv ta'siri operatsiya jarayonida atrof-muhitdagi o'zgarishlarga reaksiya sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur holatda, ehtimoliy yo'qotishlarning faqat ma'lum bir qismi prognoz qilinadi va oldi oladi. Konservativ yondashuv to'g'ridan to'g'ri sodir bo'lgan zarar bilan ishlaydi va uning keyingi voqealarga ta'sirini bartaraf etishga harakat qiladi. Konservativ yondashuv bilan bog'liq risklarni bosh-

qarish xarajatlari minimal bo'lishi mumkin, biroq ehtimoliy zarar miqdori borasida bunday deb bo'lmaydi. Shu bois, konservativ yondashuv amalda kam qo'llaniladi.

1-rasm: Moliyaviy risklarni boshqarishning asosiy tamoyillari³

Shuni ta'kidlash kerakki, risk bo'yicha barcha ishlar risklarni boshqarish subyektlari va obyektlari o'rtasidagi munosabatlar tizimida ko'rib chiqilishi kerak. Boshqacha aytganda, boshqaruv tizimi – bu istalgan natijaga erishish uchun boshqaruv tizimining boshqariladigan tizimga ta'sir qilishning murakkab mexanizmi. Biz risklarni boshqarish tizim sifatida boshqaruv obyekti tomonidan ifodalanadigan boshqariladigan, boshqaruvchi va boshqaruv subyekti kabi ikkita quyi tizimdan iborat ekanligini ko'ramiz. Boshqaruv obyekti deganda riskli kapital qo'yilmalar, riskni amalga oshirish jarayonida xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tushuniladi. Risklarni boshqarish tizimida menejment subyekti – bu maxsus odamlar guruhi (moliyaviy menejer, risk menejeri, rahbar). U boshqaruv obyektiga maqsadli ta'sir ko'rsatadi.

Risklarni boshqarish tizimi qaror qabul qilish jarayonini o'z ichiga olganligiga e'tibor qaratamiz. Biroq, uning funksiyalari bu bilan cheklanmaydi. Shuningdek, u riskli pozitsiyalarning kelgusi monitoringi bilan shug'ullangani, bo'linmalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tartibini nazorat qiladi. Risklarni boshqarish tizimini tahlil qilish jarayonida tizimli yondashuv sifatida asosiy metodologik vositadan foydalanish tavsiya etiladi, bu esa yuzaga keladigan vaziyatlarni tashkilotning muhitini hisobga olgan holda turli tomonlardan ko'rib chiqishga imkon beradi. Shuni ham unutmaslik kerakki, hozirgi vaqtda korxonaning investitsion strategiyasi uzoq muddatli istiqbolida korxonalarning inqirozga chidamliligini tartibga soluvchi eng muhim omillardan biri sifatida birinchi o'ringa chiqadi. Shu munosabat bilan resurs salohiyatini majburiy diversifikatsiyalash va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishni o'zlashtirish bilan rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ^[3].

1-jadvalda biz moliyaviy risklarni boshqarish tamoyillarining har birini tavsiflaymiz ^[1, 3].

1-jadval: Moliyaviy risklarni boshqarish tamoyillarining tavsifi⁴

№	Boshqaruv tamoyili	Tavsifi
1.	Risklarni qabul qilish ongilligi	Ushbu tamoyilning mohiyati shundan iboratki, qaror qabul qiluvchi shaxs ma'lum bir operatsiyadan foyda olishiga umid qilib, ongli ravishda tavakkal qilishi kerak. Ba'zi operatsiyalar jarayonida "riskdan qochish" usulini qo'llash mumkin bo'lsa-da, uni tashkilotning iqtisodiy faoliyatidan to'liq chiqarib tashlash mumkin bo'lmaydi, chunki moliyaviy risk korxonaning ko'plab xo'jalik operatsiyalariga ta'sir qiluvchi obyektivlikdir.

3 <https://yandex.ru/search/?text=Финансовые+Риски%3A+Методы+Оценки+И+Подходы+К+Управлению&Clid=2411726&Lr=10335> ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

4 <https://yandex.ru/search/?text=Финансовые+Риски%3A+Методы+Оценки+И+Подходы+К+Управлению&Clid=2411726&Lr=10335> ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2.	Qabul qilingan risklarning boshqariluvchanligi	Moliyaviy risklar portfeli obyektiv yoki subyektiv xususiyatidan qat'i nazar, boshqaruv jarayonida bartaraf etilishi ehtimoliy risklardan iborat bo'lishi kerak. Zararsizlantirish mumkin bo'lmagan risklarni e'tiborsiz qoldirish yoki tashqi sug'urtalovchiga yoki biznes bo'yicha hamkorlarga o'tkazish mumkin. Ushbu tamoyilning yaqqoligini hisobga olmagan holda, ko'plab menejerlar riskning "noprofil" turlarini boshqarish uchun mas'uliyatni o'z zimmlariga oladilar. Natijada, ular mijozlar, investorlar va xodimlar oldida ishbilarmonlik obro'siga putur yetkazadigan ko'plab muammolarga duch kelishadi. Oqibatda, mavjud vaziyat katta moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.
3.	Qabul qilingan risklar darajasining o'tkazilgan operatsiyalar daromadligi darajasi bilan solishtiruvchanligi Daraja rentabellik olingan bilan risklar	Bu tamoyil moliyaviy menejmentda asosiy hisoblanadi. Bu korxona faqat o'tkazilayotgan moliyaviy operatsiya natijasida qoplanadigan risklarni o'z zimmasiga olishi kerakligini anglatadi.
4.	Qabul qilingan risklar darajasining ehtimoliy yo'qotishlar bilan solishtiruvchanligi	Ushbu tamoyilni amalga oshirish korxonaning muayyan xo'jalik operatsiyasi natijasida ko'rgan zararlarini qoplash uchun zarur bo'lgan zaxirani yaratishdan iborat. Aks holda, risk hodisalarining boshlanishi aktivlarning ma'lum bir qismining yo'qolishiga olib kelishi mumkin, korxonaning butun faoliyatiga zarar yetkazishi mumkin, bu uning foyda olish potensialini va keyingi rivojlanish sur'atini pasaytiradi.
5.	Risklarni boshqarishda vaqt omilini hisobga olish	Risklarni aniqlashda vaqt omili ham muhim o'rin tutadi. Moliyaviy operatsiya qancha uzoq davom etsa, korxona shunchalik ko'p risklarga duch kelishi mumkin
6.	Risklarni boshqarish tizimida korxona strategiyasini hisobga olish	Risklarni boshqarish tizimini qurish korxonaning umumiy strategiyasiga mos keladigan umumiy tamoyillar, mezonlar va yondashuvlar asosida amalga oshirilishi kerak. Unga asoslanib, boshqaruvchilar o'z kuchlarini maksimal foyda keltiradigan risk turlariga qaratadilar, qabul qilinishi ehtimoliy risklarning ruxsat etilgan maksimal miqdorini aniqlaydilar va ularni boshqarish uchun zarur resurslarni ajratadilar.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, risklarni boshqarish tizimi ko'rib chiqilgan tamoyillarga asoslangan o'zaro bog'liq va o'zaro aloqador elementlar tizimidir. Ushbu tizim risklarni boshqarish siyosatini shakllantirish uchun asos bo'lib, ularni minimallashtirish choralarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

1. Баутин В. М. Диверсификация в системе устойчивого развития предпринимательских структур АПК// Синергия. 2015. № 1. – С. 60–65.
2. Красносельских И. М. Основные проблемы экономической безопасности в РФ // Успехи современной науки. 2016. Т. 2. № 4. – С. 7982.
3. Лыкова А. И., Батищев А. В. Развитие концепции управления бизнес-процессами организации: от классического подхода к BPM- системам // Синергия. 2015. № 1. – С. 48–54.
4. Овсянников С. В., Давыдова Е. Ю. Инвестиционная стратегия. - Воронеж: ВЭПИ, 2014. – С. 141.
5. Романова И. Б., Ермашина О. Ф., Сажина С. С., Иванчук А. В. Внутренний аудит и внутренний контроль в системе экономической безопасности хозяйствующего субъекта: от теории к практике // Успехи современной науки и образования. 2019. Т. 2. № 4. – С. 64–66

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.